

Відгук офіційного опонента
на дисертацію Панас Юлії Володимирівни
«Рефлексивні механізми професійної мобільності особистості»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Дисертаційне дослідження Панас Юлії Володимирівни присвячено актуальній темі загальної психології як з огляду на соціальний запит щодо необхідності ефективного та адекватного функціонування особистості та професіонала в сучасному суспільстві та на ринку праці, а також з огляду на методологічні суперечності в самій загальній психології щодо детермінації професійної мобільності особистості. В роботі запропоновано цікавий та якісно новий підхід до вирішення проблеми професійної мобільності особистості – через призму її рефлексивних механізмів, як запоруки самореалізації особистості. Такий підхід виявляється методологічно обґрунтованим та має всі можливості щодо подальшої емпіричної верифікації, що власне ми і бачимо за результатами аналізу дисертації, автореферату та основних наукових праць здобувача.

Робота має чітку методологічну та емпіричну доречність. Конкретно визначено мету, яка адекватно реалізована в завданнях, методах теоретичного та емпіричного дослідження. Дослідження проведено на адекватній предмету та репрезентативній вибірці. Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів не викликає сумнівів.

Слід поголитися з авторкою, що в представленому дослідженні вперше з'ясовано психологічний зміст структурних компонентів професійної мобільності медичних сестер та встановлено їхні особистісно-психологічні характеристики відповідно до рівня прояву професійної мобільності; запропоновано структурну модель професійної мобільності медичних сестер; емпірично експліковано диференціацію рефлексивних механізмів (регламентованої та емпатійної оперативності) професійної мобільності

медичних сестер; уточнено поняття «професійна мобільність медичної сестри» й удосконалено діагностичний інструментарій з вивчення професійної мобільності медичних сестер; поглиблено наукові уявлення про регулюючу роль рефлексії в професійній мобільності медичних сестер; подальшого розвитку набули положення щодо обґрунтування дії рефлексивних механізмів: рефлексивний механізм емпатійної оперативності особистості здійснюється завдяки стимулюючій, пристосувальній та інтеракційній діям; а прояв рефлексивного механізму регламентованої оперативності особистості – критично-аналітичної і пізнавальної дії.

Про затребуваність результатів дослідження свідчить активне впровадження його результатів в навчальний процес, практичну та навчально-методичну роботу ВНЗ, лікарень, тощо. Все це безсумнівно свідчить про свідомий науковий пошук здобувачки та вдало сплановане, організоване і проведене дослідження, яке має всі ознаки завершеного дисертаційного дослідження.

Щодо аналізу змісту роботи. Слід зазначити що дисертаційна робота є побудованою за феноменологічною моделлю: визначено теоретико-методологічні та концептуальні засади професійної мобільності та проблеми рефлексії в когнітивно-поведінкових науках, констатовано та інтерпретовано результати емпіричного пошуку, емпірично експліковано диференціацію рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення професійної мобільності особистості та рефлексії в наукових дослідженнях» Ю.В. Панас презентовано категоріально-понятійний аналіз проблем професійної мобільності та рефлексії особистості, систематизовано провідні підходи щодо виокремлення структурних компонентів професійної мобільності (соціологічний, психологічний, педагогічний) й окреслено основні психологічні характеристики рефлексії особистості.

Вражає аналіз структурних компонентів професійної мобільності (стор. 46, табл. 1.1.), представлений в роботах провідних вчених, що стало

підставою для визначення автором професійної мобільності як властивості особистості, що спрямована на перетворення себе і оточуючого середовища згідно тенденцій розвитку суспільства. Автор стверджує, що означена проблема дуже тісно пов'язана з мотивами та метою діяльності, як основного фактора прояву мобільності. Нам імponує позиція дослідниці про те, що в формуванні професійної мобільності мають перевагу особистісні детермінанти, твердження про те, що цей феномен є механізмом адаптації, що дає змогу людині управляти ресурсами суб'єктності й професійної поведінки що, власне, і виводить предмет дослідження в суто загальнопсихологічну методологічну площину.

У другому розділі «*Концептуальні засади вивчення професійної мобільності медичних сестер*» автор розкриває роль професійної мобільності та рефлексії у професійній діяльності фахівця в системі охорони здоров'я. Як позитивне слід зазначити вдало розроблену теоретичну модель структури професійної мобільності медичних сестер.

Беззаперечною перевагою дослідження є апробація та стандартизація авторської методики «Професійна мобільність медичної сестри». Автор ґрунтується на методологічних принципах єдності діяльності і свідомості, засадах діяльнісної парадигми щодо вивчення змісту й структури професійної мобільності медичних сестер, що дало підстави для введення автором базового визначення *професійної мобільності медичної сестри* як інтегративної властивості особистості медсестри, що характеризується стійкою мотивацією до діяльності фахівця-медика, активністю й ініціативністю в оволодінні новими знаннями у галузі медицини, їхнім доцільним використанням у конкретних професійних ситуаціях сфери охорони здоров'я, швидкою адаптацією до нових умов діяльності, оперативністю прийняття рішень й оволодіння новими медичними технологіями, чіткістю, гнучкістю та компетентністю при виконанні професійних завдань.

Панас Ю.В. запропоновано структурну модель професійної мобільності медичних сестер, в якій виокремлено особистісну (визначає стійку мотивацію професійної реалізації, здатність до швидкої адаптації в професійному середовищі та сформованість деонтологічних навичок професійного спілкування) і діяльнісну (уміння організувати, структурувати, раціоналізувати професійну діяльність в медичній сфері; аналізувати, проектувати та прогнозувати результати й наслідки дій, спрямованих на розв'язання конкретних професійних задач і досягнення професійних цілей) складові й деталізовано основні структурні компоненти: особистісна складова включає мотиваційний, адаптаційний, комунікативно-емпатійний компоненти, а діяльнісна – організаційний і когнітивно-компетентнісний компоненти.

Структурна модель професійної мобільності медичних сестер, запропонована Ю.В. Панас є теоретичною основою для встановлення психологічного змісту виокремлених компонентів.

У третьому розділі *«Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження професійної мобільності медичних сестер»* автор презентує та узагальнює результати емпіричного дослідження й обґрунтовує диференціацію рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер. Слід зазначити, що автором вдало підібрано психодіагностичний інструментарій та використано адекватні процедури статистичного та якісного аналізу, зокрема: метод визначення середніх величин, метод знаходження достовірних відмінностей за допомогою t-критерію Ст'юдента, критерій χ^2 -Пірсона, факторний аналіз, кластерний аналіз з метою обробки та інтерпретації отриманих результатів. Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерних програм Statistica 6.0 і SPSS для Windows (версія 20.0).

Важливі результати отримано шляхом проведення факторизації методом головних компонент із варімакс-обертанням матриці психологічних показників, що дало автору змогу отримати однозначно інтерпретовану

факторну структуру особистісно-психологічних характеристик професійної мобільності у досліджуваних групах. Автор наголошує на тому, що дослідження професійної мобільності як психологічного комплексу особистісно-психологічних характеристик медичних сестер за результатами факторного і кластерного аналізів засвідчило домінування проявів рефлексивності, яка виконує регулюючу функцію в структурі їхньої професійної мобільності. Емпірично експліковано дії функціонування рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер.

Про наукову значущість дослідження засвідчують також численні можливості екстраполяції отриманих результатів на контекст інших професійних груп. Тому, автор вдало аргументує перспективи подальших наукових досліджень, які вбачає у впровадженні системної діагностики проявів професійної мобільності медичних сестер, що уможливить конкретизацію функціонування рефлексивних механізмів, а також в теоретичному осмисленні та емпіричному вивченні проблеми професійної мобільності в межах інших професійних груп.

Важливо також засвідчити про адекватне висвітлення результатів дослідження в численних друкованих працях. Основні положення та результати дослідження відображено у 19 одноосібних публікаціях, із них: 4 статті опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 1 – у міжнародному періодичному виданні з психології, 14 – у збірниках наукових праць і матеріалів науково-практичних конференцій.

В цілому, враження від рецензування роботи достатньо позитивні. Взагалі, коли стикаєшся з науковою працею яка має на виході не лише емпіричні результати та теоретичні узагальнення, а ще й конкретний доробок, як наприклад діагностичний інструментарій, впевненість в значущості та практичності роботи є беззаперечною. У такий спосіб хочу підкреслити значущість авторської анкети Панас Ю.В. «Професійна мобільність медичної сестри», яка відповідає сучасним психометричним

вимогам до опитувальників. Зміст роботи спонукає порушити питання, які можуть стати приводом для предметної наукової дискусії, зокрема:

1. У роботі зустрічаються терміни, які автор використовує у категоріальному апараті, як-от «рефлексія» і «рефлексивність». Хотілося б з'ясувати логіку їх використання у тексті дисертації. А також як цікавим є питання щодо співвідношення у понятійному тлумаченні психологічних конструктів «професійна мобільність» і «професійна рефлексивність»?

2. У роботі доцільно було б розширити опис взаємозв'язку професійної мобільності та емоційно-напружених умов виконання ними професійної діяльності, адже вибірку дослідження склали медичні сестри, які працюють саме у таких відділеннях (відділення інтенсивної терапії, кардіології, неврології, ургентної хірургії). Висвітлення даного кола питань сприяло б глибшому розумінню проблематики діагностичних показників психологічної безпеки у структурі діяльності практичних психологів.

3. Цікавою є думка автора з приводу можливості вивчення рефлексії та професійної мобільності медичних сестер на рівні їхньої професійної активності щодо зміни спеціалізації, уходу з професії, підвищення кваліфікації, набуття зарубіжного досвіду, тощо.

4. Верифікаційною основою постульованих теоретичних положень дисертації виступили емпіричні референти особистісно-психологічних характеристик медичних сестер відповідно до рівня прояву їх професійної мобільності, які ретельно інтерпретуються дисертанткою. Варто було б виділити гіпотезу дослідження, що надало б роботі композиційної обґрунтованості при диференціації рефлексивних механізмів регламентованої та емпатійної оперативності.

5. На нашу думку, комплекс використаних діагностичних засобів та розробка авторської методики вивчення професійної мобільності медичних сестер підкреслюють прикладне значення дисертаційної праці, і, тому вважаємо за необхідне висловити побажання щодо створення окремих навчально-методичних рекомендацій для практикуючих психологів.

Таким чином, є аргументовані підстави вважати, що дисертація Панас Юлії Володимирівни «Рефлексивні механізми професійної мобільності особистості» в цілому задовольняє вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07. 2013 р. № 567, а її автор, Панас Юлія Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Доцент кафедри загальної і медичної психології

Національного медичного університету

імені О.О. Богомольця

кандидат психологічних наук, доцент

В.Є. Луцьов

